

УНВ. БР.
16009

132

ПРОГРАМ

ЗА

УЈЕДИЊЕЊЕ СРБИЈЕ И ЦРНЕ ГОРЕ.

ИЗДАО И ПОГОВОР НАПИСАО
Б. ВРЂАНИН.

К Р Ф
Штампарија Словенскога Југа.
1917.

I 2875

ПОВОДОМ ШТАМПАЊА ОВОГА ПРОГРАМА

Случајно ми је допао руку овај Програм првобитнога «Привременога Одбора Црногораца за Народно Уједињење».¹⁾ Расмотривши га пажљиво, допаде ми се његова садржина и одлучих да га оштампам и разашљем пријатељима покрета за уједињење Србије и Црне Горе.

Вјерујем да ће се програм и другима допасти, јер је *кратак и јасан*. У њему је изложено на каквој се основи има да изврши уједињење Србије и Црне Горе (чл. 4), шта Уједињена Краљевина пружа својим грађанима (чл. 5), речено је: шта је циљ покре-

1) Овај је Одбор образован у лето 1916. год. од Црногораца избеглих из Црне Горе, програм су написали у новембру исте године а потписали га 8 децембра.

ту (чл. 7) и ко је противан нашем уједињењу (чл. 14) и т. д. и т. д.

Чим се образовао Одбор Црногораца за Народно Уједињење у Паризу под председањаштвом г. Андрије Радовића, бив. председањика црногорске владе, и изнио свој програм, овај се привремени одбор реорганизовао и пришао Парискоме Одбору. —

НАШ ПРОГРАМ

БРАЋО ЦРНОГОРЦИ ЋЕ ВАС ГОД ИМА!

1. Најновији покрет за спајање Црне Горе са Србијом појавио се међу Црногорцима и то у врховима црногорске управе без икаквога утицаја са стране. Покрет су изазвали: *рад Краља Николе и Његове Владе на капитулацији Црне Горе, политички и економски положај Црне Горе и Црногораца и општи српски интереси*. Све је ово покренуло данашњу црногорску — Радовићеву — владу да поднесе, у августу ове године, меморандум Краљу Николи да се одрече пријестолоа у корист свога унука, српскога Престола нашљедника Александра и у корист уједињења Српства.

2. Овај су покрет прихватили сви Црногорци и сва црногорска омладина, који су сада изван Црне Горе, изувевши једнога малог броја личних пријатеља Цетињскога Двора. Тако исто покрет су прихватили и сви Срби из Србије и они из осталих Српских крајева.

3. Покрету је циљ: *да се брзим уједињењем Србије и Црне Горе створи од њих Пијемонт и моћни темељ, на коме има да се сазида зграда уједињенога Српства, зграда уједињених Срба, Хрвата и Словенаца.*

4. Уједињење Србије и Црне Горе извршава се на чисто демократској основи. У Уједињеној Краљевини сви ће грађани пред законом бити једнаки и имаће иста права, исте дужности и исте слободе. Једном ријечи, неће бити никакве разлике у правима, дужностима и слободама између грађана Краљевине Србије и грађана Краљевине Црне Горе; *имаће безбједност личну и имовну и све користи које*

доноси један демократски, парламентаран режим какав је у западним, европским државама, на пр. у Француској и Енглеској.

5. Нова Краљевина биће у могућности:

да земљораднику без земље да земљу;

да сиромашнога сељака помогне стоком, сјеменом и плугом;

да раднику, подизањем фабрика, развијањем индустрије и отварањем рудника омогући лијеп и спокојан живот;

да помаже и развија трговину;

да у земљи подиже разне пољопривредне и занатске школе;

да гради путеве, жељезнице, врши дренаже (исушује баре, језера и ритове) и регулисава речне токове;

да помаже сиромашне ђаке да свршавају и довршавају школу: једном ријечи унијеће се у сваки кутак наше земље нови и бољи живот.

Даље, везаће се путевима и жељезницама плодна поља и крајеви Помо-

равља, Подунавља, Посавине, Повардарја, Метохија и Косово са нашим планинама, те ће и оне оживљети и даће се прилика и нашем народу да заради за живот и да остане на своме огњишту.

6. Поред чисто црногорских и општих српских потреба и данашње свјетске политичке и ратне прилике утицале су да се сада покрене питање: *о уједињењу Србије и Црне Горе, и оно се не може одложити, но се мора ријешити у духу народних жеља.*

7. Наше савезнице Енглеска, Француска и Русија, нарочито ова пошљедња, тај су покрет примиле благонаклоно и траже да ми сами то питање ријешимо мирним и паметним начином, начином који приличи људима, свјесним користи од уједињења Србије и Црне Горе.

8. Наше савезнице желе да се Срби на дан мира појаве као једна цјелина, а никако као двије или више државица. С тога је дужност свих свјесних

и напредних елемената у српском народу да овај покрет помажу и да раде сваки у својој средини да што више Срба са њим упознаду.

9. Покрет је племенит и узвишен; користан је како за појединце, тако и за цјелину српску; свако треба да му приступа и да га *прихвата са отвореношћу и поносом*, а апостоли покрета треба да буду још енергичнији и вриједнији у ширењу ових спасоносних идеја по Српско Племе.

10. Заједница кућу кући и чини свакога члана заједнице срећним и задовољним. Нама Србима, без опште наше заједнице, нема живота. И до сада смо ми живјели, живјели смо, али не као цјелина, но растурени и разједињени. Многи су од нас служили другим државама и народима и подизали туђе куће, а своје занемаривали; били су оштро оружје у непријатељским рукама, и наш је непријатељ нас саме, нашим људима тукао.

11. Ми, Црногорци, немајући у нашој ужој отаџбини — у нашој Црној Гори — ни довољно земље за обрађивање, ни рудника, нити каквих фабрика, ни индустриских предузећа, морали смо ићи по свијету, а највише у Америку, да радимо најтеже и најгубље послове и да зарадимо за своје које смо остављали на дому. У туђини смо губили снагу, губили живот, одрођавали се од својих, и тиме несвјесно и од нужде расељавали нашу Отаџбину и гријешили се о гробове наших ђедова. Од сада то не смије тако да буде. Данашња наша интелигенција, како у Црној Гори тако и у осталим српским крајевима, и вође народне, не смију личне интересе претпостављати општим. *Садашњи противник покрета за уједињење Србије и Црне Горе биће већи издајник Српског Народа, но што је био Вук Бранковић. Његово ће се потомство прстом показивати, показиваће се као људи прокажени и издајници свога рода.*

12. Ми вјерујемо да Срба, противника овоме покрету нема, али, ако и има који, он се сасвијем губи у маси присталица покрета. Но, ипак, свачије *личне жртве* за ову идеју *Српски ће Народ признати и стотруко накнадити*, јер Срби нити су коме остали што дужни, нити ће остати. С тога нека се нико од нас не боји живота у Новој Србији. Свако ће имати у новој Отаџбини исте материјалне дохотке, које је и до сада имао, а личне и политичке слободе имаће много и много веће.

13. Од дана заузимања Србије и Црне Горе од стране непријатеља ми смо уједињени, а од дана освојења Кајмакчалана од стране храбре српске војске, настало је ново доба у животу Српског Народа. Старо доба одвојмо од овога новог доба црним застором тако, да се не виде ничији гријеси из прошлости. Прихватимо и примимо у наше коло свакога Србина, Хрвата и Словенца као брата и друга. Свако је

добро дошао и нико се не смије одбацити.

14. Противни су спајању Црне Горе са Србијом наши вјековни непријатељи: Аустро-Нијемци, Бугари и Турци, јер се боје нашега јединства и наше снаге коју уједињењем добијамо.

15. Од претходног уједињења Србије и Црне Горе много ће зависити правилно и брзо уједињење осталих српских, хрватских и словеначких покрајина у једну снажну и моћну државу.

16. С тога:

а) радимо свим силама да се то уједињење изврши што прије;

б) боримо се против свих који буду ометали овај покрет и који буду спречавали уједињење Србије и Црне Горе;

в) помогимо сваки са своје стране колико нам снаге допуштају, дјело ослобођења српских, хрватских и словеначких земаља, дјело које води садашња Краљевина Србија и цео наш народ;

г) поздравимо и пригрлимо свакога, ко покрет за спајање Црне Горе са Србијом и дјело ослобођења прихваћа и на њему ради;

д) остваримо завјетни сан наших ђедова: ослобођење и уједињење нашега народа;

ђ) оправдајмо лијепо мишљење наших савезника што га имају о нама;

е) жртвијмо сваки поштогод било од своје сујете, било од личних или породичних интереса за општу ствар;

ж) приберимо се и прикупимо око вође овога дјела, око Србије, и не посумњајмо ни једнога тренутка: да ће наш рад плодом уродити и да ћемо се у најскоријој будућности наћи слободни у слободној држави Срба, Хрвата и Словенаца.

8. децембра 1916. г.

Крф.

ПРИВРЕМЕНИ ОДБОР ЦРНОГОРАЦА
за уједињење
Србије и Црне Горе.

ПОГОВОР.

Нека ми је допуштено да уз овај Програм додам неколико ријечи о разлозима, који налажу безусловно и неодложно уједињење Црне Горе и Србије.

Ти су разлози ови:

1. Народна тежња и ваздашња његова жеља за уједињењем.

Српски народ у Србији и Црној Гори не само да је један исти, но то је једна велика народна породица. И за вријеме турско, а нарочито у деветнајестом вијеку, вршила су се иселавања (миграције) из кршева црногорских нешто мало у Босну а врло много у Србију. Већи дио Западне Србије, топлички округ и јабланички срез у Јужној Србији, више од пола Шума-

дије и неколико великих насеља у Источној Србији (Петрово Село, Звездан, Сумраковац, Вражогрнац, Трнавац, Рготина, Доња Бела Река, као и старија насеља Брусник, Рајац, Рогљево и т. д.) насељени су досељеницима из Црне Горе и из крајева сјеверне Херцеговине и Старе Србије, који су од шездесетих година пр. вијека па на овамо потпали под Црну Гору. Велики број чиновника у Србије, нарочито официра (преко 500) рођени су у Црној Гори и имају тамо живе или родитеље или браћу и сестре. Чак их има и таквих и то у великом броју, који су још у заједници (у задрузи) са својима у Црној Гори.

Ушљед овога мијешања и онако јака тежња нашега народа у Србији и Црној Гори за уједињењем, тежња, која је кроз сва времена тињала у души народној, појачала се, а у времену балканских ратова била је дошла до врхунца.

Повлачење границе између Србије и Црне Горе, пошље турскога рата,

народ је наш изненадило. Питао се: зар ми цијелога вијека пјевали, жељели и снијевали о спајању и јединству, а сад нас, кад се ујединисмо, разједињују? Шта је ово и коме је ово потребно?! — Негодовање је расло против тога из дана у дан. Чак су се граничари, с обје стране, спремали да комисију за разграничавање оћерају. Но ово негодовање умањило је глас да се ради и да се воде преговори за реалну унију између Србије и Црне Горе. Једно то, а друго овај рат спријечи да народ не излије своју мржњу на оне којима су пречи лични и породични интереси но народни.

Према оваквим крвним везама између нашега народа у Србији и Црној Гори и његовим ваздашњим жељама и тежњама за јединством, највећи злочин чине они, који раде на сепаратизму Црне Горе, и њене политичке индивидуалности. Такав је рад и нечовјечан, и рад који расељава и убија и морално и материјално читаво једно

српско племе, способно и за културу и за живот.

1. Економски разлози Црне Горе и Црногораца налажу Уједињење Црне Горе са Србијом. — Црна је Гора у години 1914. имала 15017 км.² и 445000 становника. Имала је 417 км. колскога пута (добар је пут: Крстац—Цетиње—Подгорица—Никшић, 105 км., и Подгорица—Андријевица) и имала је 42 км. жељезнице (Бар—Вир Пазар) ускога колосјека скоро неупотребљиво. Имала је прије балканскога рата 1911 године *увоз* 11 милиона перпера а *извоз* 3 милиона. Дефицит од 8 милиона надокнађавао се новцем из Америке, што су га тамо црногорски исељеници знојем и крвљу зарађивали. Овај је новац кроз Црну Гору само пролазио, не остављајући иза себе никаквога економскога нити привреднога трага.

Црна Гора *није имала никакве привреде, никакве индустрије, ниједнога отворенога рудника и ниједнога фабричкога оцака*, што је био јединствен

примјер међу савременим државама у првој четвртини двадесетог вијека. Земља се обрађивала најпримитивније и оруђима, каква су наши шукунџе-дови употребљавали, те никада жетва није дала ни у пола потребне хране за исхрану становништва. То је била држава у којој ниједно савремено пољопривредно оруђе: вршилица, жетелица, косачица, пластилица, саков плуг или који други, није имало свога купца. Крајеви подесни по својој клими, за јужно воће и винограде: Црничка, Љешанска и Ријечка нахија, Приморје, Зета и Пјешивци нијесу се искоришћавали, но се у њих мјесто винограда, лимунова, поморанца, шљива и смокава сијао кромпир и кукуруз.¹⁾ Околина Никшића и скоро цијела Приморска област у мјесто да се засију дуваном, који у њима успијева да не може боље бити, засијани су стрним житом и кукурузом.

¹⁾ Црничко вино и пјешивачке смокве чувени су надалеко.

У Црној Гори нема воћа, а међутим у двије трећине Црне Горе могу да успијевају шљиве, јабуке, крушке, ораси и све средње-европско воће као ма гдје. Шљиве су у Жупи Никшићској и дуж Лима, у Васојевићима као у Подрињу, а ораси су у Морачи као у топличком округу, у Србији.

Сточарски крајеви: Дробњак (Ускоци, Језера и Шаранци), Пива, Бањани, у опште цијела никшићска нахија, даље Горња Морача са Колашином, Васојевићи, један дио Брда са планином у Сињајевини — сада су осиромашили и раселили се одласком у Америку, а до прије 30 година, то су биле најбогатије нахије у Црној Гори. Ушљед никаквих саобраћајних средстава и рђавих трговинских уговора са Аустријом сточарство је напуштено и пропало.

Да ли невјештином, да ли неспособношћу и незнањем управљача, или према оној: »Ове Горе не трпе регуле«, теке је народ у Црној Гори из

дана у дан сиромашно и расељавао се, а ништа се није предузимало да се то спријечи.

Дрва за грађу има доста, а водене снаге још више у Дробњаку, Морачи, Вasoјевићима и није да се подигне фабрика барем за прераду коже, за израду гајтана, сукна, раше, ћебади или за бојење, него се све то увозило из Аустрије за скупе паре, а домаће се сировине продавале у бесцјење. Рашу лепшу за чакшире или џамадане морали су слати у Дубровник или Трст да се обоји.

Црна Гора јесте кршевита и сиромашна земља, али се то сиромаштво повећава неспособношћу и несавременошћу њених доскорашњих управљача. *Народ* међутим *није лијен*, за што је доказ што се Црногорци смаatraју у Америци као једни од најбољих радника — али народ нема ко да упуту на рационалније искоришћавање земљишта с погледом на климу. На пр. Зета би могла да даје годишње

двije жетве: озимо стрно и кукуруз, и могла би исхранити пола Црне Горе само да се осигура од суше помоћу наводњавања из ријеке Зете, која протиче кроз зетску равницу. Тако исто и Никшићско поље са Сливљем давало би три пута више рода, но што сада даје, само да му се регулише поплава помоћу вјештачкога затварања и отварања понора. А поље Ћемовско, које је сада пусто, родило би маком (афијон) као Овче Поље. Да и не говорим о исушивању Скадарскога Блата, које из године у годину све више плави и уништава најродније земљиште.

Овако економно и привредно стање народа у Црној Гори утицало је, да је народ изгубио сваку вјеру у свој бољитак на очевом огњишту, те с тога се врло лако креће у печалбу, било у Америку, било на коју другу страну. А како то није печалбарски народ, као на пр. Македонци, но то су планински људи са патријархалним васпитањем, којима је ново све што у

туђини виде и окусе, то они врло брзо подлегну слободнијем животу, пропадају и одрођавају се. Нијесу штедљиви, каваљери су у опхођењу и расипачи, те многим од њих цио труд и цијела мука у туђини буде узалудна. Имају поноса, и кад не могу да зараде да што шаљу својима, онда од срамоте не могу ни да пишу кућама, те се тако мало по мало отуђују и губе у туђем свијету, што је штета не само за Црну Гору но за цијело Српство. Прије балканскога рата, у години 1912, било је у Америци око 21000 Црногораца, све људи од 22 до 40 године. Већина је било од њих нежењено, а многи су остављали жену и дјecu у Црној Гори, ишли за хљебом и губили се. Познавао сам синове имућних родитеља, који су ишли у Америку без икакве стварне потребе, но само да не остану иза друштва, и тамо су пропадали. Један школован учитељ оставио је жену и дијете, отишао у Америку и тамо провео 8¹/₂

година, мучећи се по рудницима, ништа кући не пославши, и најпошље се вратио у домовину, за вријеме првога балканскога рата, без иједнога гроша у џепу и са изгубљеним здрављем.

Па и новац, који су ови мученици слали у Црну Гору, нерационално се употребљавао. У мјесто да се он улаже у каква индустријска предузећа и пољопривреду у самој земљи, како би новац непрестано кружио и остајао ту, и народ од њега имао користи, управљачи су стварали новчане заводе по свима варошицама, давали сељаку новац на мјеницу и тиме га задуживали. Данас три четвртине сељака црногорскијех има мјеничнога дуга. Црногорац, као и сваки други сељак, не зна опасност мјенице. Њему је главно да добије новац, а кад дође отплата, онда настане права пропаст. Продаје се стока у бесцијење, залажу се имања и продају буд зашто; а нашега сељака само треба оставити без

земље, па је он пропао и за себе и за државу и за свој народ. У пошљедње вријеме, због оваквих случајева, било је да су се читаве породице селиле из земље и ишле у неповрат.

Добивајући новац из завода, народ се дао на излишне трошкове: на пиће, на скупа одијела, на бескорисну трговину између себе у толикој мјери, да у једно вријеме 1910 и 1911 године био је стао сваки домаћи стари привредни рад, а само се живјело по механама и трговало, Свачему скочише цијене, нарочито радној снази, ушљед великога увоза новца те инокосни домаћини нијесу могли наћи радника за пољске послове нити чобана за стоку. Свак се погосподи, како они веле, и поче да живи »на велику ногу«. Колико примјера ради да наведем ово: био сам на Госпођин дан 1912 г. на сабору у Пивском Манастиру и видео сам добру четвртину сабораша, разумије се сељака, у цревљама; на Жабљаку, под Дурмитором о Прео-

браженију било је половина Дробњака и њихових жена у златним ђамаданима и коретима, у гуњинама и зубунима од бијеле чохе, а свако је треће чељаде било у цревљама (ципелама). 30 јула, исте године, ишао сам послом у село Црну Гору, у Планини Пивској. То је село на висини од 1583 м. под Шкрчким Језерима, опкољено са свију страна висовима Дурмитора, боровином и јеловином, у једној таквој дивљини да су ту најпитомије животиње вуц и међед; ће никада човјек у капуту није дошао осим пок. Панчића, Др. Цвијића и других испитивалаца, који су се пели на Ђирову Пећину; ће нема никаквога пута; ће вјечити снијег допире до више села; ће деру планински снијежни потоци и извори као ријеке; ће се људи искључиво баве сточарством; ће млијека има као воде — ето у томе селу 30 јула 1912 године гасио сам жеђ неким кисјелим пивом које је коштало боца од 7 деци 2.50

перпера. У разговору са сељацима, опазим код многих златне зубе, што је знак да су били у Америци, па им примјетим што ће им оно рђаво и нездраво пиво код онако лијепе воде и млијека. На то ће један »Американац«, »ми не можемо да живимо без салона¹⁾ и пива.« Е кад је овако у овим планинским крајевима Црне Горе, може се онда замислити како се живјело у нахијама Старе Црне Горе, ће је народ много и много и расипнији и бјешњи.

Да додам још и ово:

Сви знамо да је Црна Гора сиромашна и да нема капитала. Ако остане засебна, капитали ће се морати уносити са стране ма и за најмање преузеће. Са капиталом, разумије се, долазиће и странци и искоришћаваће и снагу Црногораца и земаљске сировине. Црногорци само воле и предусветливи су према словенима, нарочито према јужним, иначе остале

¹⁾ Салон су били начинили од телечара у изби.

странце не трпе. Најљепши нам је за то примјер Монопол Дувана, који је чисто италијанска установа и са талијанским капиталом. До установљења Монопола Црногорци су волели Талијане и симпатисали им као сусједима, али од тога времена да их не виде и не чују; и све што је талијанско мрзе. Мрзе их као људе, који су им отели залогај из уста. Од многога Црногорца можеш чути да вели: »наша држава даје Талијанима монопол и зараду а нас гони у свијет; нека јој је то на част и нека остане са Талијанима, а ми идемо да се више никада кући не вратимо«. Ово је само изговор Црногораца да оправдају напуштање своје отаџбине, али је он симптоматичан и народ га врло често употребљава.

Кад се изврши уједињење Црне Горе са Србијом и нестане граница између њих, но то буде једна земља, онда ће се из основа измијенити привредни живот народа у Црној Гори.

Спојиће се колским путевима и железницама кршеви и планине црногорске са плодним и богатим Посављем, Подунављем, Поморављем, Повардарјем, Косовом и Метохијом, народ ће се спуштати у те крајеве, радиће и осјетиће све користи и благодјети од свога труда и зноја. На свакоме кораку имаће посла и зараде: отпочеће грађење путева, железница, подизање фабрика и других индустријских предузећа и отварање рудника, те ће народ оживјети. *Још како су Црногорци окретни, предузимљиви и вриједни људи, кад нађу рада, они ће се у најкраћем времену заимати, своје куће окријепити, вићеће како се воће гаји и калеми, која се жита боље плаћају, па ће све то пренијети у свој крај: подићи ће мале фабрике на ријекама, искористиће водену снагу и шуму. Све ће то они постићи остајући на своме огњишту, чувајући кућу очеву и не пропадајући у америчким и другим европским рудни-*

цима и фабрикама. Поред овога, велики број црногорске младежи ступиће у занатске, пољопривредне и друге школе и постаће било своји људи било државни чиновници. *Ја вјерујем да ће у року од 30 година, пошље нашега уједињења, сразмјерно броју становника, највише дати чиновника, трговаца и предузимача Уједињеној Краљевини Кршеви Црногорски.*

3. Општи Српски интерес налаже Уједињење Црне Горе и Србије. — Црна је Гора била уточиште српских ускока, хајдука и осветника Косова. У њу се скупљало и прибирало, у току 16., 17. и 18. вијека, из свих српских крајева све оно, што није могло да трпи турски зулум и турско господарство. Планина и крш, пушка и нож били су Црногорцу кроз читаве вјекове имање и одбрана. Турска војска и зли јањичари колико су и колико пута ударали на Црну Гору, палили је, уништавали сва имања, али

нијесу никада могли да угасе искру слободе и жеђ за осветом код Црногораца. Ти српски горштакци, у времену турских напада, одводили би чељад у збјегове, а они узастопце пратили Турке, ш њима се били и клали. Причају стари људи да су се по седам пута враћали на згаришта, по седам пута куће подизали, по седам пута огњишта пропиривали.

Кочина Крајина а затим устанак Карађорђевог осоколише Црногорце и ови виђеше да нијесу усамљени, но да има још Срба, који се исто као и они боре за слободу и част српску. Владика Петар I Петровић поздравља устанак Карађорђевог и сам устаје на Турке. Из сјеверне Херцеговине, из Дробњака, ондашњег сусједнога племена Црне Горе, Јован Шибалија са четом Дробњака, 1809 године, иде преко Санцака у сусрет Карађорђевој војсци, сустиже је код Сјенице, Карађорђе прима Дробњаке у своју војску, а Шибалији даје барјак и поставља

га барјактарем над Дробњацима. О Херцеговачком устанку, 1875 године, Дробњаци и други сјеверни крајеви Црне Горе са Божом Томићем, Миланом Церовићем и Луком Ђуровићем претазе Тару, дижу устанак са бабинским протом Јевтом Поповићем у Бабинама, у Глибаћима и око Пљеваља у намјери да се споје са српском војском, која је надирала од Јавора. Усташа долазе до Лима и одакле се враћају по наредби са Цетиња и иду ка Требињу.

Ови и ако ситни догађаји, показују сву тежњу и жељу Срба из Црне Горе и њене околине да се споје и уједине са Србијом. Ту је своју тежњу народ стално испољавао и није правио никада разлику између Србије и Црне Горе. То нам најбоље доказују честе сеобе Црногораца у Србију а нарочито оне веће 1879 и 1889, када су се читави крајеви Јужне Србије населили Црногорцима, који су то сељење сматрали као обично пресеља-

вање из једнога краја исте државе у други.

Дворска политика у Србији до 1903, а у Црној Гори чак до првога балканскога рата, тежила је сепаратизму и преимућству једне династије над другом. Народ се у Црној Гори на то није освртао, но је сваком приликом испољавао своју жељу за јединством и тражио га. Прва Скупштина Црногорска, изабрана по уставу 1906 године, тражи споразуман и заједнички рад са српском владом и назива своју скупштину: »Српска Народна Скупштина«, а 1914 године народни посланик, Д-р Секула Дрљевић јавно у Скупштини тражи уједињење Црне Горе са Србијом. Ко добро не познаје народ у Црној Гори, тај не може да појми колика је љубав тога народа према свему ономе, што је Србијанско. Колико се и колико пута чуло под Бријестом да обичан сељак каже Краљу: »Господару, дај ми правника из Биограда да ми суди«.

Данас се цио наш народ: српско-хрватско-словеначки усталасао и бори за слободу и уједињење. *Како се боре они на солунском фронту, тако се исто боре и они у Загребу, у Љубљани, у Сарајеву, у Америци, а једино чини изузетак Цетињски Двор са једном шаком не Црногораца него самих придошлица.*

Оно мало Црногораца, што је изашло из Црне Горе са српском војском, то је на солунском фронту, а неки су од њих пошли и у руску војску. Поред ових, долази и понека чета добровољаца, Црногораца из Америке, да се боре за слободу изгубљене отаџбине; дакле, Црногорци и данас, поред свих својих несрећа, у колико им силе допуштају, врше своју српску дужност као што су је увијек вршили.

Сви Југословени одобравају Крфску Декларацију, којом је *прокламовано наше јединство и уједињење*, а само је осуђују људи из најближе око-

лине Краља Николе.¹⁾ Изгледа неприродно и невјероватно да има који Црногорац, који је противан слободи и уједињењу нашега народа. Зар онај, који је вјековима бранио Српство и његову слободу, данас да то изневјери? Зар потомци Владике Рада, који у своме колу вели:

»Великаши проклете им душе,
»На комаде раздобише царство,

»Великаши грдне кукавице
»Постадоше рода издајница«.

да буду издајници Српства и да буду противници његове слободе и његовог јединства??!!...

Јест, то је невјероватно, али, на жалост, изгледа да има само један Црногорац и то онај, који је некада савијем друкчије пјевао и осјећао, а који је данас против јединства Српскога Народа. То је онај исти Црногорац, који је 1866 године чак и круну

¹⁾ види: 29, 30, 31 и 33 број «Гл. Црногорца» од 1917. године.

стављао на жртвеник јединства нашега народа; онај исти Црногорац, који је у млађим годинама био много и много већи и Србин и патриота него што је данас. Али, по појединцима, не треба народ судити.

Изгледа да је појединим владаоцима милија краљевска круна по срећа њиховог народа, а то је погрешка. *Једина права краљевска круна* свакога владоца, то је срећа и благодата његовога народа и љубав народна према своме владоцу.

Ако Цетињски Двор омета јединство нашега народа једино из бојазни за *благом и славом*; тога нека се не боји. *Имаће у Уједињеној Краљевини све што је досада имао: и двор, и титуле, и почасти, и апанаже; а љубав и поштовање народно имаће много и много веће.* Српски је Народ велики и умије да поштује и цијени свачије жртве учињене за добро и срећу народну.

Наш народ хоће јединство и неће

више да има граница између Србије и Црне Горе. То народу нити ко може спорити нити омести. Свачија ће лична воља и лични интерес пасти пред интересом народа. Цетињски Двор не могу повратити у Црну Гору Евгеније Поповић, Вељко Милићевић, Милан Ковачевић, Милош Живковић — све »прави« Црногорци — ако то не буде по вољи народу. Једна стара пословица вели: »Тешко владоцу кога народ напушти, па се држи помоћу најамника«.

Срби у Црној Гори не припадају Цетињском Двору и они нијесу ничије робље. Они су саставни дио Сржи Српскога Народа и као такви морају и да остану. Све несреће, које свакодневно постижу Црногорце, не постижу Цетињски Двор но постижу Српски Народ. То се најбоље виђело сада, када на хиљаде Црногораца пропада и умире од глади и зараза, које по интернираним логорима у Аустро-Угарској, које у Цр-

ној Гори, а међутим чланови Цетињскога Двора живе спокојно и безбрижно, једни у Француској а други у Бечу, у свакоме изобиљу. Црногорци расијани по свијету пропадају, умиру и остају без гроба и мрамора по свијетским рудницима. Тиме се умањује српско племе и сатиру српски домови у кршевима црногорским; домови, који су с паса на пас по 200 и више година бранили Српство и за њ живјели и умирали.

Уједињење ће се Српства извршити, и онда може ли бити да не уђу у Уједињено Српство, да не уђу у заједничку кућу они, који су је кроз вјекове зидали? То не може бити и ниједан Црногорац на то не би пристао. Нема Црногорца, који је против слободе и јединства нашега народа; а нека свако зна да народ у Црној Гори и већина његових старјешина није имао никаквога удјела и учешћа у капитулацији Црне Горе и у преговорима о миру са Аустријом. То је ис-

кључиво рад Цетињскога Двора и његове најближе околине. Црногорац има својих мана: искључив је, инација, гордељив, не да нико да је бољи и паметнији од њега, али Црногорац је велики Србин и не може никада бити издајник Српства и народног јединства. Он то не смије да буде од неке унутрашње силе, не смије од онога што је посисао са млијеком материним, јер је за Црногорца страшна ријеч: издајница, издајник и Бранковић.

Крф 5. децембра 1917. године.